

BROŠURA O NASILJU NAD ŽENAMA I DJECOM S INVALIDITETOM I MEHANIZMIMA PREPOZNAVANJA I ZAŠTITE OD NASILJA

BROŠURA O NASILJU NAD ŽENAMA I DJECOM S INVALIDITETOM I MEHANIZMIMA PREPOZNAVANJA I ZAŠTITE OD NASILJA

Podgorica, decembar 2020

Izdavač:

Udruženje mladih sa hendikepom Crne Gore

Za izdavača

Marina Vujačić

Autorke:

Anđela Radovanović

Dragana Sokić

Marina Vujačić

Nada Bošković

Dizajn:

Gavro Kračković

Štampa:

Lapis štamparija

Tiraž:

150 primjeraka

CIP - Каталогизација у публикацији

Национална библиотека Црне Горе, Цетиње

ISBN 978-9940-803-00-1

COBISS.CG-ID 16049668

SADRŽAJ:

1. SVRHA BROŠURE	7
2. POJAM DISKRIMINACIJE	8
2.1. NEPOSREDNA DISKRIMINACIJA	9
2.2. POSREDNA DISKRIMINACIJA	10
2.3. VIŠESTRUKA DISKRIMINACIJA	11
3. NASILJE U PORODICI	13
3.1. NASILJE NAD ŽENAMA, DJEVOJKAMA I DJECOM S INVALIDITETOM	14
3.1.1. VRSTE NASILJA	15
4. MARGINALIZACIJA	19
5. VIKTIMIZACIJA	21
6. ZAŠTITA OD NASILJA – MEHANIZMI ZAŠTITE S OSVRTOM NA POJMOVE DOSTUPNOSTI, PRISTUPAČNOSTI I RAZUMNIH I PROCEDURALNIH ADAPTACIJA	23
7. OPORAVAK ŽRTAVA NASILJA / PSIHOLOŠKA PODRŠKA	29
8. PREPOZNAVANJE NASILJA, POSTUPANJE U SITUACIJAMA NASILJA, NAČINI PRUŽANJA ZAŠTITE I PODRŠKE, UKLJUČUJUĆI I SMJERNICE ZA PRUŽAOCE USLUGA, ZAPOSLENE U CENTRIMA ZA SOCIJALNI RAD I DRUGIM NADLEŽnim SLUŽBAMA	33
9. SMJERNICE ZA ZAPOSLENE U ZDRAVSTVENIM USTANOVAMA ZA RAD SA ŽRTVAMA NASILJA	37
10. SMJERNICE ZA CENTRE ZA SOCIJALNI RAD U RADU SA ŽRTVAMA NASILJA	39
11. SMJERNICE ZA POSTUPANJE U SUDSKOM POSTUPKU ZA RAD SA ŽRTVAMA NASILJA	41
12. KONTAKTI BITNIH INSTITUCIJA / ORGANIZACIJA	42
LITERATURA	47

Istraživanja sugeriju da su žene s invaliditetom vjerovatnije izložene nasilju u porodici, emocionalnom zlostavljanju i seksualnom nasilju od žena bez invaliditeta.

Žene s invaliditetom takođe se mogu osjećati izolovanije i osjećati se kao da nisu u mogućnosti da prijave zlostavljanje ili zavise od nasilnika zbog njihove njege.

Kao i mnoge žene koje su zlostavljane, žene s invaliditetom obično zlostavlja neko koga poznaju, poput partnera ili člana porodice¹.

---

¹ Detaljnije ovdje. Nezvaničan prevod s engleskog M. Vujačić

1. SVRHA BROŠURE

„Žene i djevojke s invaliditetom posebno su na meti počinilaca nasilja zbog socijalne isključenosti, ograničene pokretljivosti, nedostatka struktura za podršku, komunikacionih barijera i negativne socijalne percepcije.“²

Brošura se odnosi na osnovne vidove diskriminacije, zanemarivanja i nasilja zastupljenih nad ženama i djecom s invaliditetom, kao i drugim članovima porodica osoba s invaliditetom koje trpe nasilje i žive s iskustvom nasilja, mehanizmima prepoznavanja i zaštite od nasilja, načinima pružanja individualizovane i specijalizovane podrške (uz pojašnjenje pojma) kao što su: dostupnost, pristupačnost i razumne adaptacije).

Brošura sadrži svojevrsni **pojmovnik o oblicima i vrstama nasilja, viktimizaciji, marginalizaciji i zanemarivanju** navedenih kategorija građanki/gradana s opisom načina prepoznavanja nasilja, postupanja u situacijama nasilja, načinima pružanja zaštite i podrške u navedenim situacijama, uključujući i smjernice za pružaoce usluga, zaposlene u centrima za socijalni rad i drugim nadležnim službama.

S ciljem da se ciljna grupa osnaži i podstakne na aktivnije prijavljivanje nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja, u završnom dijelu Brošure navedene su kontakt adrese na koje se one/i mogu obratiti u slučaju da su preživjele/i ili preživljavaju neki vid nasilja ili u slučaju da su svjedokini/ci nasilja.

² Fact Sheet: Violence against Women and Girls with Disabilities, United Nations, 2013. Nezvaničan prevod s engleskog M. Vujačić.

2. POJAM DISKRIMINACIJE

Po **Zakonu o zabrani diskriminacije** diskriminacija predstavlja „svako pravno ili faktičko pravljenje razlike ili nejednako postupanje, odnosno propuštanje postupanja prema jednom licu, odnosno grupi lica u odnosu na druga lica, kao i isključivanje, ograničavanje ili davanje prvenstva nekom licu u odnosu na druga lica, koje se zasniva na rasi, boji kože, nacionalnoj pripadnosti, društvenom ili etničkom porijeklu, vezi sa nekim manjinskim narodom ili manjinskom nacionalnom zajednicom, jeziku, vjeri ili uvjerenju, političkom ili drugom mišljenju, polu, promjeni pola, rodnom identitetu, seksualnoj orijentaciji i/ili interseksualnim karakteristikama, zdravstvenom stanju, invaliditetu, starosnoj dobi, imovnom stanju, bračnom ili porodičnom stanju, pripadnosti grupi ili prepostavci o pripadnosti grupi, političkoj partiji ili drugoj organizaciji, kao i drugim ličnim svojstvima“³.

„Ključni faktor prepoznavanja diskriminacije u odnosu na druga kršenja je postojanje ličnog svojstva. Nije svaka nepravda ili nepostojanje prava diskriminacija“.⁴

2.1. NEPOSREDNA DISKRIMINACIJA

Neposredna (direktna) diskriminacija predstavlja neposredno, otvoreno pravljenje razlike, isključivanje ili uskraćivanje prava zbog toga što nekoga karakteriše određeno lično svojstvo. Neposredna diskriminacija je tipičan i učestaliji oblik diskriminacije. Ona je neposredno ili direktno vidljiva jer oni koji diskriminatorski postupaju ne kriju svoj postupak, iako ga nekada nijesu svjesni i pokušavaju najčešće diskriminaciju „opravdati“ svojom dobrom namjerom⁵.

Neposredna diskriminacija postoji „ukoliko se aktom, radnjom ili nečinjenjem lice ili grupa lica, u istoj ili sličnoj situaciji, dovode ili su dovedeni, odnosno mogu biti dovedeni u nejednak položaj u odnosu na drugo lice ili grupu lica po nekom od osnova definisanih članom 2 stav 2 Zakona o zabrani diskriminacije (lično svojstvo).“

Primjer 1: Kada se u sudskim postupcima, na primjer u postupku razvoda braka, odbijaju svjedočenja žena s intelektualnim ili psihosocijalnim invaliditetom zbog poslovne sposobnosti, odnosno pretpostavke u „sposobnost rasuđivanja“, čime se ženama kao žrtvama nasilja uskraćuju pravda i djelotvorni pravni ljekovi.

Primjer 2: Ustanove zdravstvene zaštite su diskriminatorne uko-liko nemaju pristupačne ginekološke stolove. Tako npr. ukoliko žena s invaliditetom zakaže ginekološki pregled u bolnici, koja ne posjeduje pristupačne ginekološke stolove, na dan pregleda biće diskriminisana u odnosu na ostale žene jer neće ostvariti pravo na zdravstvenu zaštitu (na dostojanstven način).

⁵ Pavićević A, Sokić D, Đurović M: Informator o pravima žena s invaliditetom na rad i zapošljavanje, Udruženje mladih sa hendikepom Crne Gore, Podgorica, 2020, str. 20.

2.2. POSREDNA DISKRIMINACIJA

Posredna (indirektna) diskriminacija podrazumijeva svaku situaciju u kojoj naizgled neutralna okolnost ima učinak dovođenja neke osobe u nepovoljniji i nejednak položaj u odnosu na neke druge osobe.

Po pravilu je skrivena (jer onaj koji diskriminiše ne želi da njegovo diskriminatorsko postupanje bude vidljivo), pa se pojedinac ili grupa lica stavljuju u nepovoljniji položaj **aktom ili radnjom (činjenjem ili nečinjenjem)** koji su prividno neutralni, odnosno zasnovani na načelu jednakosti. O posrednoj diskriminaciji govorimo kada je opšta politika ili mjera na prvi pogled neutralna, ali u praksi dovodi do nesrazmjernevno štetnog uticaja u odnosu na određenu grupu ili pojedinca. Ovo znači da indirektna diskriminacija postoji onda kada neka politika ili praksa koja se na isti način primjenjuje za sve ali na taj način grupu ljudi ili pojedinca zbog njihovog ličnog svojstva dovodi u nepovoljan položaj. Da bi se izbjeglo da osoba ili grupa koja je inače u nepovolnjem položaju od drugih koji ne dijele to lično svojstvo bude indirektno diskriminisana potrebno je primijeniti princip afirmativne akcije. Indirektna diskriminacija odnosi se na zakone, politike ili prakse koje se nominalno čine neutralnim, ali uprkos tome imaju neproporcionalno negativan uticaj na žene s invaliditetom⁶. „Dok se kod neposredne diskriminacije radi o različitom postupanju prema licima u sličnoj situaciji, kod posredne diskriminacije radi se o istom postupanju prema osobama koje se nalaze u različitoj situaciji.“⁷

Prema Zakonu, posredna diskriminacija postoji ukoliko „prividno neutralna odredba zakona, drugog propisa ili drugog akta, kriterijum ili praksa dovodi ili bi mogla dovesti lice ili grupu lica u nejednak položaj u odnosu na druga lica ili grupu lica, po nekom od osnova iz člana 2, stava 2 Zakona o zabrani diskriminacije, (lično svojstvo) osim ako je ta odredba, kriterijum ili praksa objektivno i razumno opravdana zakonitim ciljem, uz upotrebu sredstava koja su primjerena i neophodna za postizanje cilja, odnosno u prihvatljivo srazmernom odnosu sa ciljem koji se želi postići“.

---

⁶ Ibid, str. 19.

⁷ Praktikum za zaštitu od diskriminacije, Partneri za demokratske promene Srbija Centar za alternativno rešavanje sukoba, Beograd 2012, str. 32.

Primjer 1: Ako se prilikom sklapanja braka postavlja uslov „sposobnosti za rasuđivanje“ iako djeluje neutralno, postavljanje takvog uslova u zakonu ili praksi može dovesti do diskriminacije, odnosno sprečavanja sklapanja braka osoba s intelektualnim, psihosocijalnim invaliditetom ili autizmom.

Primjer 2: Ukoliko neki organ propiše proceduru ili zahtijeva praksu prijave nasilja **pisanim** i **usmenim** putem to može dovesti u nepovoljan položaj žrtve nasilja koje komuniciraju isključivo znakovnim jezikom, iako je odredba/praksa na prvi pogled neutralna, odnosno daje više načina prijave nasilja.

2.3. VIŠESTRUKA DISKRIMINACIJA

Višestruka diskriminacija predstavlja diskriminaciju učinjenu prema istom licu ili grupi lica po više osnova, odnosno više ličnih svojstava istovremeno. Odnosi se na situaciju u kojoj osoba doživljava diskriminaciju po dva ili više osnova, što kao posljedicu ima diskriminaciju koja je složena ili pogoršana. Višestruka diskriminacija se zasniva na kumulativnim ličnim svojstvima lica ili grupe lica prema kojima se ispoljava. Ipak, lična svojstva ne moraju biti međusobno zavisna kao što je to slučaj s *interseksijskom diskriminacijom* u kojoj se višestruki identiteti pojedinca međusobno prepliću tako da se ne mogu posmatrati odvojeno jedni od drugih⁸.

Primjer 1: Činjenica je da su mnoge djevojke s invaliditetom vaspitane da vjeruju da ne mogu da očekuju da imaju odnos s partnerom, a još manje da imaju djecu i osnuju porodicu zbog čega su često sputavane i zanemarivane. Suprotno tome, prečesto se djevojke i žene s invaliditetom koriste za kućni rad u porodici bez najmanjeg priznavanja njihovog statusa i vrijednosti, odnosno pružanja mogućnosti za učešće u drugim oblastima.

⁸ Ibid, str. 20. i 21.

Interseksijska diskriminacija je poseban oblik višestruke diskriminacije, koja se događa uslijed postojanja više osobina, karakteristika ili identiteta, koji su međusobno povezani, preklapaju se i neodvojivi su jedan od drugog. Višestruka i interseksijska diskriminacija često se upotrebljavaju kao sinonimi, što nije sasvim ispravno s obzirom na to da je **interseksijska diskriminacija samo vrsta višestruke diskriminacije u kojoj se višestruki identiteti pojedinca (osobine, karakteristike, identitet, etnička pripadnost) međusobno preplijeću i ukrštaju tako da se ne mogu posmatrati odvojeno**. Osnovi ovog oblika diskriminacije uključuju starosnu dob, invaliditet, etničko, autohtono, nacionalno ili društveno porijeklo, rodni identitet, političko ili drugo mišljenje, rasu, status izbjeglice, migranta ili tražioca azila, religiju, pol i seksualnu orientaciju⁹.

Primjer 1: Žene i djevojke s invaliditetom koje su zbog invaliditeta i pogrešnog postupanja članova porodice i institucija sistema „smještene u ustanove”, višestruko su diskriminisane – zbog svog pola, invaliditeta i činjenice da žive u instituciji. Dakle, u ovom slučaju, žene i djevojke s invaliditetom izložene su različitim oblicima nasilja, od fizičkog sputavanja, prekomjerne upotrebe ljekova i izolacije, do lišenja slobode i ograničenja kretanja. S druge strane, žene u institucijama su izložene i specifičnim oblicima rodno zasnovanog nasilja, kao što su prisilne sterilizacije, abortusi bez pristanka žene, uzimanje kontraceptivnih sredstava bez pristanaka, seksualno uznemiravanje i seksualno nasilje, ili prisilna medikalizacija.

3. NASILJE U PORODICI

„Nasilje je namjerno korišćenje fizičke sile ili moći, prijeteće ili stvarne, protiv samog sebe, druge osobe, ili protiv grupe ili zajednice, koje rezultira u ili ima visoku vjerovatnoću povreda, smrti, psihološkog povrjeđivanja, lošeg razvijanja, ili siromaštva”.¹⁰

Nasilje u porodici u smislu **Zakona o zaštiti od nasilja u porodici**, definiše se kao „činjenje ili nečinjenje člana porodice kojim se ugrožava fizički, psihički, seksualni ili ekonomski integritet, mentalno zdravlje i spokojstvo drugog člana porodice, bez obzira na mjesto gdje je učinjeno”.¹¹

Težim oblikom nasilja u porodici smatra se **prikrivanje člana porodice koji/a je osoba s invaliditetom**.¹²

Žrtva nasilja ima pravo na psihosocijalnu i pravnu pomoć i socijalnu i medicinsku zaštitu, u skladu sa zakonom. Posebnu pomoć i zaštitu uživa žrtva koja je dijete, osoba s invaliditetom, žena ili djevojka s invaliditetom ili bez invaliditeta, starija osoba.¹³ Nasiljem su posebno pogodjene žene s hroničnim oboljenjima, žene s invaliditetom, starije žene i one koje ne znaju kako da pronađu pomoć i da se informišu.

Nasilje u porodici je kompleksno i može se pojaviti u bilo kojoj okolini porodičnog života. Posljedice su uvijek štetne, često se prenose kroz generacije, ostavljajući trag na svima koji su učestvovali/svjedočili nasilju. Suštinski, nasilje u porodici je bilo koji čin kojim se ispoljava ponašanje koje oslikava zloupotrebu moći, kontrolu, prijetnje, zastrašivanje, na emocionalnom, psihološkom, seksualnom, ekonomskom polju.¹⁴

---

¹⁰ Definicija Svjetske zdravstvene organizacije: <http://blog.večernji.hr/zenska-soba/definicija-itipologija-nasilja-1234>

¹¹ Zakon o zaštiti od nasilja u porodici („Sl. list CG”, br. 46/2010 i 40/2011), član 2.

¹² Ibid, član 8, stav 3.

¹³ Ibid, član 4.

¹⁴ Izvor: <https://www.vaspsholog.com/2019/05/nasilje-u-porodici/> (pristupano 20.11.2020.)

3.1. NASILJE NAD ŽENAMA, DJEVOJKAMA I DJECOM S INVALIDITETOM

Nasilje prema ženama je svaki akt rodno zasnovanog nasilja koji ima za posljedicu ili bi mogao da ima za posljedicu fizičku, seksualnu ili psihološku povredu ili patnju žene, uključujući prijetnje da će ova djela biti izvršena.

Ujedinjene nacije definišu nasilje nad ženama kao „svaki čin rodno zasnovanog nasilja koji rezultira ili će vjerovatno prouzrokovati fizičko, seksualno ili mentalno oštećenje, nanošenje štete ili patnje ženama, uključujući prijetnje takvim djelima, prisilu ili proizvoljno pritvaranje, bilo isto u javnom ili privatnom životu“¹⁵.

Kada su u pitanju žene s invaliditetom, one su u mnogo težem položaju od žena bez invaliditeta. Imajući u vidu specifičnost njihovog položaja u društvu, one se kao žrtve nasilja nerijetko suočavaju s prijetnjama nasilnika na način da im se, između ostalog, prijeti institucionalizacijom, oduzimanjem djece, kućnih ljubimaca ili psa vodiča/pomagača, ponižavanjem i vrijeđanjem po osnovu invalidnosti.

Nasilje prema ženama i djevojkama s invaliditetom ili bez invaliditeta često je izraz kulturnih i religijskih tradicija koje proizvode zavisnost žena i reprodukuju stereotipne modele ženskih uloga u društvu.

Neke žene s invaliditetom, posebno one s oštećenjem sluha ili oštećenjem sluha i vida, kao i žene s intelektualnim i/ili psihosocijalnim invaliditetom mogu biti izložene još većem riziku od nasilja i zlostavljanja zbog njihove izolovanosti, zavisnosti ili ugnjetavanja. Nasilje nad djevojčicama s invaliditetom češće je od nasilja nad dječacima s invaliditetom ili djevojčicama uopšte. Nasilje nad djevojčicama s invaliditetom uključuje zanemarivanje po osnovu roda, ponižavanje, skrivanje, napuštanje i zlostavljanje, uključujući seksualno zlostavljanje i seksualno iskorišćavanje, koje se povećava tokom puberteta. Isto tako, neuporedivo je vjerovatnije da se djeca s invaliditetom neće upisati u matične knjige rođenih, što ih još više izlaže eksploraciji i nasilju. Djevojčice s invaliditetom posebno su izložene riziku od nasilja od strane članova porodice i njegovatelja¹⁶.

Iako postoje brojne definicije nasilja nad djecom, a za sve njih je

---

¹⁵ UN Konvencija o eliminaciji svih oblika nasilja nad ženama (CEDAW)

¹⁶ Opšti komentar Komiteta UN o pravima OSI broj 2 (2014), str. 11, dostupan na: <https://bit.ly/36dPeA6>

zajedničko da pod nasiljem podrazumijevaju svako fizičko ili psihičko nasilno ponašanje usmjereni na djecu (po UN Konvenciji, dijete je svaka osoba mlađa od 18 godina) od strane pojedinaca ili institucija, kojim se ugrožava ili sprečava normalan razvoj, integritet ličnosti ili zadovoljenje dječijih potreba¹⁷.

Nasilje nad djecom podrazumijeva „sve oblike fizičkog/ili emocionalnog nasilja, seksualnog zlostavljanja, zanemarivanja ili nehajnog postupanja, ekonomskog ili drugog izrabljivanja koji nanose stvarnu ili potencijalnu štetu djetetovom zdravlju, preživljavanju, razvoju i dostojanstvu u kontekstu odgovornosti, povjerenja i moći“¹⁸.

3.1.1. VRSTE NASILJA

Nasilje nad ženama i djecom s invaliditetom se najčešće pojavljuje u obliku fizičkog, psihičkog, seksualnog, ekonomskog, verbalnog nasilja, zanemarivanja i zapostavljanja.

Psihičko nasilje

„Obuhvata prijetnje, zabrane, uvrede, ograničavanje aktivnosti ili kretanja, ucjenjivanje, zastrašivanje, omalovažavanje, ponižavanje, ismijavanje u javnosti i slično. Svi oblici psihičkog nasilja imaju jedan cilj, a to je zadobijanje moći i kontrole nad žrtvom. Žena nad kojom se vrši nasilje često ne shvata da je u odnosu sa psihičkim zlostavljačem sve dok se ne pojača intenzitet ili se uz psihičko zlostavljanje ne pojavi i drugi oblik zlostavljanja, najčešće fizičko“¹⁹. Kada su u pitanju djeca, psihičko nasilje predstavlja odnos ili ponašanje kojim se zapostavlja, ugrožava, potcjenjuje, vrijeđa ili verbalno napada ličnost maloljetnika i ispoljavaju negativna osjećanja prema njima. Oblici emocionalnog lišavanja su: uskrćivanje roditeljske ljubavi i emocionalne podrške, odbacivanje u obliku ravnodušnosti i odsustva pažnje, odbacivanje putem vike, pripisivanje

¹⁷ Stanković N: Dječja prava – nasilje nad djecom, Zaštitnik ljudskih prava i sloboda, Podgorica, 2009, str. 6.

¹⁸ Definicija Svjetske zdravstvene organizacije (usvojena na Konsultaciji o sprečavanju zloupotrebe djece u Svetskoj zdravstvenoj organizaciji u Ženevi, 1999.)

¹⁹ Mujezinović J. i saradnici: Nasilje u porodici – osnovne informacije, Fondacija lokalne demokratije, Sarajevo, 2020, str. 11.

krivice djetetu za probleme, prenošenje negativnih poruka kojima se vrijeđa dostojanstvo djeteta i sl²⁰.

Fizičko nasilje

„Obuhvata bilo koju fizičku aktivnost kojom se ženi narušava njen tjelesni integritet. Vrši se na različite načine i različitim sredstvima: guranjem, šamaranjem, čupanjem kose, udaranjem rukama, nogama i/ili predmetima, opeketinama, šutiranjem, zagušivanjem i davljenjem i sličnim metodama. Fizičke povrede najjasniji su znak žrtvi i okolini da se u porodici događa zlostavljanje²¹. Fizičko nasilje nad djecom je odnos ili ponašanje kojim se, uz primjenu fizičke sile i uz ili bez upotrebe drugih sredstava, nanose povrede, ozljede ili rane djeci. Ovo je najčešći i najvidljiviji oblik nasilja nad djecom. Ispoljava se u raznim formama, a najčešće su: udaranje, šamaranje, nanošenje opeketina, bacanje na pod ili niz stepenice, vezivanje uz radijator ili ormar, uskraćivanje hrane, zatvaranje u tavanskim ili podrumskim prostorijama, davanje otrovnih supstanci, alkohola ili neodgovarajućih lijekova, ujedanje, pokušaji utapanja ili gušenja djeteta i sl. Fizičko zlostavljanje najčešće je propraćeno emocionalnim zlostavljanjem, zanemarivanjem, pa i seksualnim zlostavljanjem²².

Seksualno zlostavljanje

„Predstavlja bilo koji seksualni čin, pokušaj ostvarivanja seksualnog čina, neželjeni seksualni komentar ili prijedlog koji je usmjeren protiv žene i njene seksualnosti, prisiljavanje na seksualne aktivnosti (pa i kada su osobe u braku) i sl. Obuhvata fizičko i psihičko seksualno nasilje, a odnosi se na seksualno uzneniranje (neželjene seksualne primjedbe, prisilne fizičke dodire, seksističke i uvredljive primjedbe i šale), seksualnu zloupotrebu, incest, nedobrovoljne seksualne radnje, silovanje²³. Seksualno nasilje može biti bilo koji vid eksploracije djeteta u cilju seksualnog

²⁰ Izvor: <http://sospodgorica.me/index.php/nasilje-nad-djecem/> (pristupano 20.11.2020).

²¹ Mujezinović J. i saradnici: Nasilje u porodici – osnovne informacije, Fondacija lokalne demokratije, Sarajevo, 2020, str. 11.

²² Izvor: <http://sospodgorica.me/index.php/nasilje-nad-djecem/> (pristupano 20.11.2020).

²³ Mujezinović J. i saradnici: Nasilje u porodici – osnovne informacije, Fondacija lokalne demokratije, Sarajevo, 2020, str. 12.

zadovoljenja i uživanja odrasle osobe. Obično se definiše u užem i širem smislu, tako da se pod seksualnim nasiljem, u užem smislu, smatra svaki vid zadovoljavanja seksualnih potreba i nagona primjenom fizičke, psihičke ili neke druge sile ili nadmoći. U širem smislu, podrazumijeva svaki vid verbalnog, gestovnog ili fizičkog kontakta sa seksualnim sadržajem najmanje dvije osobe bilo kog pola, na skali od seksualnih poruka, lascivnih riječi i priča i ponuda, do naglašenog pokazivanja seksualnih simbola, dodirivanja, pokušaja ili ostvarenog seksualnog odnosa i silovanja, ukoliko je rezultat nevoljnog i neprihvaćenog stava bilo kog učesnika u ovim odnosima, kada su u pitanju odrasle osobe, i nezavisno od postojanja ili nepostojanja volje, htjenja i saznanja kada je objekat ovakvih odnosa maloljetna osoba²⁴.

Ekonomsko zlostavljanje

„Predstavlja uskraćivanje finansijskih sredstava, manipulisanje i stavljanje žene ili djece u zavisničku poziciju u odnosu na obezbjeđivanje, ponekad i elementarnih životnih potreba. Rodno zasnovano nasilje je oblik nasilja kojem su izložene uglavnom žene i djevojčice (one s invaliditetom ili bez invaliditeta), a koje proističe iz rodne neravnopravnosti i nejednakog položaja i tretmana žena u odnosu na muškarce. Ekonomski zavisnost žene od muškarca može imati dvojaku ulogu. S jedne strane, posljedica je zlostavljanja i kontrole žene, dok s druge strane može biti uzrok nemogućnosti ženinog odlaska i prekida nasilne veze, bez obzira koje je vrste zlostavljanja žena bila žrtva²⁵.

Primjer 1: Ekonomsko nasilje nad ženama s invaliditetom dešava se u situacijama kada žena nije ekonomski nezavisna, odnosno kada joj se oduzimaju ili uskraćuju sopstveni prihodi. Ono je prisutno u situacijama kada npr. bračni partner, ili drugi član porodice ima pristup žiroračunu u banci ili na drugi način direktno novcu žene s invaliditetom i raspolaze njenim primanjima, te novac troši za sopstvene potrebe, bez njene saglasnosti i volje.

²⁴ Izvor: <http://sospodgorica.me/index.php/nasilje-nad-djecem/> (pristupano 20.11.2020).

²⁵ Mujezinović J. i saradnici: Nasilje u porodici – osnovne informacije, Fondacija lokalne demokratije, Sarajevo, 2020, str. 12.

Verbalno nasilje

„Najčešće se javlja u obliku vrijeđanja, omalovažavanja žene, stavljanja u položaj da se osjeti gore i manje vrijednom nego što jeste. Verbalno nasilje prate neke druge taktike: da se žrtva nasilja izoluje, da joj se ograniči kretanje na određenom prostoru, da joj se prekinu kontakti s porodicom, prijateljima i svom spoljnom podrškom koju bi mogla da dobije.

Zanemarivanje i zapostavljanje

„Obuhvata vid pasivnog nasilja koji se izjednačava sa zlostavljanjem. Zanemarivanje je česta pojava i prema drugim članovima porodice, ne samo prema ženama i djeci s invaliditetom. To mogu biti članovi porodice koji se nalaze u poziciji nemoći i zavisnosti (stariji, bolesni, članovi porodice s invaliditetom). Zlostavljanje i zloupotreba predstavlja sve ono što pojedinci, institucije ili procesi čine ili ne čine, a što direktno ili indirektno šteti žrtvama ovog vida nasilja. Odbijanje razgovora ili ignorisanje je najzastupljenije iskustvo unutar kategorije zanemarivanja. Zapostavljanje potreba osoba s invaliditetom, bilo da je riječ o ličnim potrebama, kućnim potrebama ili socijalnim potrebama, te uslovljavanje određenim aranžmanima predstavlja vrstu zanemarivanja i zapostavljanja²⁶. Kada su u pitanju djeca s invaliditetom zanemarivanje predstavlja oblik zlostavljanja nad djecom kojim se kontinuirano grubo zanemaruju osnovne potrebe djece (fiziološke, razvojne, zdravstvene, obrazovne, kulturne i zbrinjavanje). Svi pomenuti oblici zanemarivanja mogu prouzrokovati brojne poremećaje u razvoju djeteta kao što su: prošenje, krađa, zavisnost od alkohola ili narkotika, delikvencija, padanje u san tokom školskih časova, formiranje mišljenja da o njima niko ne brine, nemogućnost da se dijete usmjeri na izvršavanje svojih obaveza, nisko samopoštovanje i samokontrola i sl²⁷.

²⁶ Krotić J. i saradnici: Preživeti nasilje – posljedice po psihičko i fizičko zdravlje žrtava porodičnog nasilja i trgovine ljudima, Akcija protiv trgovine ljudima, Beograd, 2016, str. 15. i 16.

²⁷ Izvor: <http://sospodgorica.me/index.php/nasilje-nad-djecem/> (pristupano 20.11.2020).

4. MARGINALIZACIJA

Marginalizacija ili društveno isključivanje – predstavlja isključenost osobe ili grupe iz društva koja je nastala kao proizvod diskriminacije, odnosno umanjivanja vrijednosti osobe ili grupe. Pod marginalizovanim grupama podrazumijevamo grupe koje su na periferiji, (o)stavljene sa strane, i koje su uskraćene za pristup socijalnim, ekonomskim, političkim i kulturnim pravima koja su dostupna drugima.²⁸

U marginalizovane grupe ubrajaju se: starija populacija, dugotrajno nezaposleni, jednoroditeljske porodice, osobe s invaliditetom, stranci, rasne i etničke manjine, siromašni, žene i djevojke s invaliditetom i bez invaliditeta, žene koje planiraju porodicu, majke s malom djecom, djeca i mladi s invaliditetom i bez invaliditeta, ratni veterani, izbjeglice, osobe oboljele od teških bolesti, LGBT populacija, beskućnici, manjinske vjerske grupe, romska populacija, oboljeli od HIV-a, sadašnji i bivši korisnici psihoaktivnih supstanci. Materijalno siromašenje je samo jedna od posljedica isključivanja grupa iz aktivnog učešća u društvu.

Uprkos tome što koriste pravo na određenu podršku, marginalizovane grupe često svoja prava, ipak, nemaju mogućnosti da ostvaruju na način koji je određen i priznat trenutnim društvenim odnosima.

---

²⁸ Izvor: <https://www.danas.rs/drustvo/rodna-ravnopravnost/registar-pojmova-marginalizacija/> (pristupano 11.11.2020.)

Primjer 1: U odnosu na žene s invaliditetom, marginalizacija se ogleda prvenstveno u tome što ih drugi zbog invaliditeta automatski smatraju onima koje po svojoj prirodi (nešto) ne mogu. Iz toga odmah slijedi zaključak da su žene zbog svog invaliditeta sigurno zavisne od nekoga i neće im biti pružene iste mogućnosti/šanse i podrška kao drugima.

Primjer 2: Narušavanje zdravlja žena s invaliditetom dešava se često zbog onemogućavanja ostvarivanja prava na preventivne godišnje ginekološke preglede u državnoj zdravstvenoj ustanovi jer zdravstvena ustanova nema odgovarajuću opremu, npr. sto za ginekološke preglede ili dovoljno stručne ginekologe koji imaju iskustva u radu sa ženama s invaliditetom, što osim potencijalne ugroženosti zdravlja dovodi do zaposavljanja i marginalizacije, a nekada i samoizolacije žene s invaliditetom.

5. VIKTIMIZACIJA

Viktimizacija – predstavlja oblik diskriminacije u kojem određene osobe postaju žrtve zbog nekog ljudskog djelovanja. Radi se o posebnom obliku diskriminacije i procesu nastanka određenog stanja kod pojedinih osoba, koje postaju žrtve posredstvom određenog ljudskog djelovanja koje može biti izazvano namjernom ili nemamjernom ljudskom radnjom²⁹.

Viktimizacija ima dva vida, prvi kada je usmjerena na žrtvu diskriminacije i drugi kada je usmjerena na druga lica koja nijesu sama pretrpjela diskriminatorsko postupanje. Predstavlja proces koji uključuje set događaja s vremenom, prirodom i obilježjima koji utiču na naredne događaje i iskustva.

Viktimizacija se može definisati i kao **neodgovarajuća reakcija ili kao izostanak odgovarajuće reakcije društvene sredine, suda, policije, socijalnih službi, uslijed čega se položaj žrtve dodatno otežava**. Viktimizacija na žrtve ostavlja brojne psihičke posljedice – na žene žrtve često se gleda sa sažaljenjem, a njihove lične osobine se umanjuju. **Sekundarna viktimizacija** postoji kada žrtva nasilja ili diskriminacije doživljava osudu zbog toga što je pretrpjela, a ne podršku da se oporavi.

²⁹ Izvor: <https://velikirecnik.com/2016/08/23/viktimizacija/> (pristupano 11.11.2020.).

Primjer 1: U kontekstu zaštite prava žena, sekundarna viktimizacija naročito je izražena u oblasti krivičnih djela protiv polnog integriteta, a još konkretnije - u djelima ratnog seksualnog nasilja.

Primjer 2: Žene i djeca s invaliditetom, pripadnici romske nacionalnosti, svakodnevno trpe nasilje od strane grupe ljudi jer i nakon prijavljivanja nasilja (fizičkog napada na djecu) nadležne institucije ne preduzimaju mjere i aktivnosti kako bi se spriječilo ponavljanje napada i zastrašivanja djece.

6. ZAŠTITA OD NASILJA – MEHANIZMI ZAŠTITE S OSVRTOM NA POJMOVE DOSTUPNOSTI, PRISTUPAČNOSTI I RAZUMNIH I PROCEDURALNIH ADAPTACIJA

Procedura prijave nasilja za osobe s invaliditetom generalno, pa samim tim i žene i djevojke s invaliditetom može biti mnogo teža nego za žene i djecu bez invaliditeta, posebno ako se uzmu u obzir različiti faktori, među kojima su i razne barijere s kojima se djevojčice i žene s invaliditetom svakodnevno susreću kao što su: nepristupačnost fizičkog okruženja, nemogućnost transporta do policijske stanice, ili druge nadležne institucije ili organizacije, nepostojanje tumača za znakovni jezik i slično.

Dodatno otežavajuća okolnost prepoznavanja i svjesnosti o nasilju, pa i prijave nasilja, leži u činjenici pogrešnog odnosa prema invaliditetu, kako žrtve nasilja, tako počinioca nasilja, ali i što je dodatno opasno pružalaca usluga u oblasti zaštite od nasilja, nadležnih institucija, medija i cijele javnosti.

Predrasuda je da osobe s invaliditetom nisu izložene nasilju, i to svim njegovim oblicima, i takav odnos može izazvati samo dodatnu marginalizaciju i viktimizaciju žrtve.

Nasilnik ne bira žrtvu zbog njenih ličnih karakteristika, i ne vrši nasilje zato što je jači, već iz sopstvene slabosti. Zato, žrtva nikada ne smije sebe smatrati krivom, niti nasilje opravdavati svojom invalidnošću, odnosno posebno ne logičnom kaznom za invaliditet.

Ženama i devojčicama s invaliditetom se, nažalost, manje vjeruje kada prijavljuju seksualno nasilje, nasilje u porodici i druge oblike nasilja. Činjenica je da se ova krivična djela najčešće ostaju neprijavljena kako zbog nepovjerenja žrtve i straha od posljedica, tako i zbog nedovoljnih aktivnosti nadležnih i usmjeravanja na individualnizovanu podršku žrtvi nasilja koja je OSI.

Kako bi se ženama i djevojčicama s invaliditetom pružila neophodna podrška za prepoznavanje i spoznaju nasilja, ohrabrvanje za borbu protiv nasilja i/ili prijavu nasilja, odnosno adekvatnu zaštitu, te informisanost o reakcijama na traumatska iskustva nasilja i njihove posljedice važno je imati senzibilitet i iskustvo o invaliditetu kao društvenom fenomenu, uz pravilan odnos prema OSI. Pored navedenog, neizostavno važno može biti i stvaranje drugih važnih preporstavki za adekvatnu samozaštitu i zaštitu žrtve, kao što su pristupačnost, dostupnost usluga i informacija, te mehanizama zaštite, kao i primjena proceduralnih adaptacija, kada su u pitanju sudski postupci.

Pristupačnost je ljudsko pravo osoba s invaliditetom. Ona podrazumijeva pristupačnost okruženja (u arhitektonskom smislu), informacija, komunikacija i usluga, informaciono-komunikacionih tehnologija i servisa, kao i javnih usluga. Posebno je značajno uzeti u obzir rodnu dimenziju pristupačnosti npr. prilikom pružanja zdravstvene zaštite, naročito prilikom zaštite reproduktivnog zdravlja žena i djevojčica s invaliditetom, uključujući usluge ginekologa i akušera³⁰.

Kada su u pitanju **razumne adaptacije** one predstavljaju neophodne i odgovarajuće modifikacije i prilagođavanja koje ne predstavljaju nesrazmjeran ili neprimjereni teret, a potrebne su u konkretnim slučajevima kako bi se osobama s invaliditetom garantovalo uživanje ili ostvarivanje svih ljudskih prava i osnovnih sloboda na jednakim osnovama. Neprimjenjivanje ovog prin-

cipa se prepozna je kao kršenje načela nediskriminacije po osnovu invaliditeta³¹.

Kada su u pitanju mehanizmi zaštite od nasilja, osim razumih adaptacija i pristupačnosti važno je obezbijediti **proceduralne adaptacije** koje se odnose na konkretan postupak pred institucijama sistema i omogućavanje učešća u njemu i one ne mogu biti neproporcionalne, kao što je nekada slučaj s razumnim adaptacijama. One se odnose na način učestvovanja, uključujući i način ispitivanja/saslušanja stranke u postupku, oblik i vrstu, odnosno metod komunikacije i sl. (npr. znakovnog jezika, Brajevog pisma, pristupačnih elektronskih formata, alternativnih pisama, augmentativnih i alternativnih načina, sredstava i oblika komunikacije), a sve to po izboru same osobe s invaliditetom. Ovo je od posebnog značaja posebno ako se uzme u obzir prijava nasilja od strane žrtve, zaštita njene privatnosti, dostojanstva i integriteta³².

U nastavku su samo neki od načina pružanja pomoći i zaštite žrtvama nasilja.

Dužnost prijavljivanja nasilja

Državni organ, drugi organ, zdravstvena, obrazovna i druga ustanova dužni su prijaviti policiji učinjeno nasilje za koje saznaju u vršenju poslova iz svoje nadležnosti, odnosno djelatnosti. Prijavu o učinjenom nasilju dužno je da policiji podnese odgovorno lice u organu ili ustanovi, kao i zdravstveni i socijalni radnik, nastavnik, vaspitač i drugo lice koje sazna za učinjeno nasilje u vršenju svojih poslova. Organ za prekršaje i policija dužni su da obavijeste centar za socijalni rad o prijavljenom nasi- lju.³³

Hitna intervencija

Nakon saznanja za nasilje, policija je dužna bez odlaganja pre-

³¹ Marić B, Vujačić M, Sekulović S: Pristup pravdi osoba s invaliditetom s posebnim naglaskom na proceduralne adaptacije – studija, Udruženje mladih sa hendiKEPOM Crne Gore, Podgorica, 2020, str. 25.

³² Marić B, Vujačić M, Sekulović S: Pristup pravdi osoba s invaliditetom s posebnim naglaskom na proceduralne adaptacije – studija, Udruženje mladih sa hendiKEPOM Crne Gore, Podgorica, 2020, str. 26.

³³ Zakon o zaštiti od nasilja u porodici ("Sl. list CG", br. 46/2010 i 40/2011), član 9.

duzeti radnje i mjere u cilju zaštite žrtve, u skladu sa zakonom i zakonima kojima se uređuje rad i ovlašćenja policije, prekršajni postupak, krivični postupak i zaštita svjedoka. Centar za socijalni rad, odnosno druga ustanova socijalne i dječje zaštite, zdravstvena ustanova, kao i drugi organ i ustanova koji se bave zaštitom dužni su da, bez odlaganja, pruže zaštitu i pomoći žrtvi u skladu sa svojim nadležnostima. Organi i ustanove dužni su da vode brigu o svim potrebama žrtve i omoguće joj pristup svim oblicima pomoći i zaštite.³⁴

Plan pomoći žrtvi

Centar za socijalni rad dužan je formirati stručni tim od predstavnika te ustanove, organa i službi lokalne uprave, policije, nevladinih organizacija i stručnjaka koji se bave pitanjima porodice, radi utvrđivanja plana pomoći žrtvi i koordinacije aktivnosti u procesu pomoći žrtvi, u skladu sa njenim potrebama i izborom. Plan pomoći žrtvi sadrži mјere koje je potrebno preduzeti a kojim se uređuje socijalna i dječja zaštita. Ako je žrtva dijete, plan pomoći žrtvi sadrži i mјere za zaštitu djeteta u skladu sa zakonom kojim se uređuju porodični odnosi.³⁵

Socijalna zaštita

Socijalna zaštita žrtve obuhvata materijalnu i nematerijalnu pomoć, smještaj i usluge socijalnog rada, u skladu sa zakonom kojim se uređuje socijalna i dječja zaštita. Centri za socijalni rad obavezni su da ustanove preciznu evidenciju djece i osoba s invaliditetom na svojoj teritoriji. Radi zaštite od nasilja centri su obavezni da formiraju posebne timove koji će, najmanje jednom mјesečno, obilaziti porodice u kojima su smještena ili žive djeca i OSI, kontrolisati postupanje prema tim licima i na osnovu utvrđenog stanja o tome sačiniti pisani izvještaj. Centri za socijalni rad su obavezni da, najmanje jednom u šest mjeseci, ministarstvu nadležnom za poslove socijalnog staranja podnesu pisani izvještaj o stepenu ostvarivanja socijalne zaštite djece i OSI.³⁶

³⁴ Ibid, član 10.

³⁵ Ibid, član 11.

³⁶ Ibid, član 12.

Pravna pomoć

Žrtva nasilja ima pravo na besplatnu pravnu pomoć, u skladu sa posebnim zakonom.³⁷

Obezbjedenje žrtve

Policajski službenik je dužan da prati žrtvu u stan ili drugi prostor za stanovanje prilikom uzimanja ličnih stvari koje su joj neophodne u svakodnevnom životu, osim ako se žrtva tome izričito protivi. Navedena radnja može se izvršiti i radi obezbjeđenja privremenog smještaja i zbrinjavanja žrtve.³⁸

Povjerljivost postupanja

Organi, ustanove, organizacije i druga pravna i fizička lica dužni su da čuvaju povjerljivost informacija i obezbijede zaštitu podataka o ličnosti, u skladu sa zakonom. O žrtvi ili članu porodice koji je učinio nasilje ne smije se javno objaviti informacija na osnovu koje se može prepoznati žrtva ili član porodice žrtve, osim ako je punoljetna žrtva sa tim izričito saglasna.³⁹

Povjerljivo lice

Žrtva može izabrati lice koje će prisustvovati svim postupcima i radnjama u vezi sa zaštitom. Povjerljivo lice može biti član porodice, lice iz organa, ustanove, nevladine organizacije i drugo pravno lice ili drugo lice u koje žrtva ima povjerenje. Povjerljivo lice ne može biti učinilac nasilja. Žrtva može izabrati povjerljivo lice prije ili u toku postupka i

³⁷ Ibid, član 13.

³⁸ Zakon o zaštiti od nasilja u porodici ("Sl. list CG", br. 46/2010 i 40/2011), član 14.

³⁹ Ibid, član 15.

preduzimanja radnji u vezi sa zaštitom. Nadležni organi su obavezni da omoguće prisustvo povjerljivog lica u svim postupcima i radnjama u koje je uključena žrtva, a koji su u vezi s odnosima u porodici.⁴⁰

Multidisciplinarni tim i princip saradnje

Radi organizovanja, praćenja i unaprjeđenja koordinirane i efikasne zaštite organ ili ustanova može obrazovati tim od stručnjaka iz oblasti socijalne i dječje zaštite, zdravstvene zaštite, pravosuđa, policijske zaštite, zaštite ljudskih prava i sloboda, kao i predstavnika nevladinih organizacija koje se bave zaštitom.⁴¹

Strategija zaštite

Zaštita se ostvaruje u skladu sa Strategijom zaštite od nasilja u porodici, koja sadrži: 1) ocjenu stanja i identifikovanje ključnih problema u socijalnoj i drugoj zaštiti; 2) ciljeve i mjere za unaprjeđenje socijalne i druge zaštite, a naročito u vezi s: podizanjem nivoa svijesti građana o problemu nasilja i formiranjem stavova o neprihvatljivosti nasilja; razvojem programa za prevenciju nasilja; podrškom porodici u prevenciji nasilja; daljim razvojem normativnog okvira u oblasti zaštite; jačanjem saradnje organa, ustanova, organizacija i drugih pravnih i fizičkih lica koja se bave zaštitom; sticanjem novih znanja i vještina svih koji se bave zaštitom; unaprjeđenjem sistema za prikupljanje i analizu podataka i izvještavanja o slučajevima nasilja. Aktivnosti za sprovođenje ciljeva i mera utvrđuju se akcionim planom za sprovođenje Strategije.⁴²

⁴⁰ Ibid, član 16.

⁴¹ Ibid, član 17.

⁴² Ibid, član 18.

7. OPORAVAK ŽRTAVA NASILJA / PSIHOLOŠKA PODRŠKA

Rehabilitacija je jedinstven proces i cijelovit sistem principa, metoda, tehnika i zakonskih propisa, koji služe organizovanom osposobljavanju, oporavku i održavanju postojećih funkcija osoba s invaliditetom za dalji život i regulisanje njihovog položaja i prava.⁴³

Socijalna rehabilitacija odnosi se na sisteme i aktivnosti u porodici, lokalnoj zajednici, vaspitnim i obrazovnim ustanovama, radnoj sredini, društveno-političkim organizacijama i ustanovama, a ima za cilj potpunu resocijalizaciju i socijalizaciju osobe s invaliditetom. Takođe, ovaj vid rehabilitacije obuhvata i vršnjačku podršku (peer support)⁴⁴. Pored socijalne rehabilitacije, postoji profesionalna rehabilitacija i medicinska rehabilitacija.

Habilitacija osoba s invaliditetom predstavlja sistem i proces formiranja sposobnosti osoba s invaliditetom za svakodnevne, društvene, profesionalne i druge aktivnosti. Ona obuhvata multidisciplinarni i intersektorski pristup koji se sprovodi od najranijeg uzrasta, odnosno odmah nakon sticanja invalidnosti, pa tokom cijelog života.

Kada je u pitanju rehabilitacija i habilitacija OSI, Konvencijom UN o pravima OSI propisano je da je država potpisnica dužna preuzeti efektivne i odgovarajuće mјere da osobama s invaliditetom omogući da postignu **maksimalnu samostalnost, potpune fizičke, mentalne, socijalne i profesionalne kapacitete, i potpunu uključenost i učešće u svim aspektima života**. U tom smislu, potrebno je organizovati, ojačati i proširiti sveobuhvatne habilitacijske i rehabilitacijske usluge i programe, naročito u oblastima zdravlja, zapоšljavanja, obrazovanja i socijalnih servisa⁴⁵.

Kako bi se olakšao oporavak od nasilja, država mora žrtvama nasilja osigurati pristup odgovarajućim službama podrške. To uključuje,

---

⁴³ Vidjeti i: <https://www.lekarinfo.com/pojmovi-na-r/rehabilitacija> (pristupano 19.11.2020.)

⁴⁴ Vidjeti i: <http://www.vmspd.com/wp-content/uploads/2016/07/REHABILITACIJA-MENTALNO.pdf> (pristupano 19.11.2020.)

⁴⁵ [Konvencija UN o pravima osoba sa invaliditetom s opcionim protokolom](#), član 26.

između ostalog, zdravstvenu zaštitu i socijalne usluge koje imaju primjerene resurse i stručno osoblje koje je obučeno za pomoć žrtvama, te za njihovo upućivanje odgovarajućim službama. Shodno Istanbulskoj konvenciji, države ugovornice dužne su preuzeti: „neophodne zakonodavne odnosno druge mjere kako bi obezbijedile da žrtve imaju pristup uslugama koje omogućavaju njihov oporavak od nasilja. Ove mjere treba da obuhvataju, usluge kao što su pravno i psihološko savjetovalište, finansijska pomoć, stanovanje, obrazovanje, obuka i pomoć prilikom zapošljavanja“⁴⁶.

U skladu s Konvencijom UN o pravima OSI države potpisnice preduzeće sve odgovarajuće mjere kako bi promovisale fizički, kognitivni i psihološki oporavak, rehabilitaciju i socijalnu reintegraciju osoba s invaliditetom koje su bile žrtve eksploracije, nasilja i zlostavljanja, uključujući pružanje zaštitnih usluga. Ovaj oporavak i reintegracija odvijaće se u okruženju koje podstiče zdravlje, blagostanje, samopoštovanje, dostojanstvo i autonomiju ličnosti i vodi računa o specifičnim potrebama u vezi s uzrastom i rodom.⁴⁷

Potreba za individualnim pristupom prilikom postupanja u toku akcije zaštite od nasilja je još naglašenija u slučajevima kada je žrtva nasilja žena s invaliditetom. Različite vrste invalidnosti će zahtijevati različit pristup u ostvarivanju komunikacije i podrazumijevati različite specifične potrebe obezbjeđivanja usluga zaštite/skloništa, pokretanja sudskog postupka i obezbjeđivanja rehabilitacije, odnosno oporavka žrtve.

Ipak, postoji nekoliko segmenata usluge koje identifikujemo kao zajedničke za sve vrste invalidnosti, a na koje treba obratiti pažnju prilikom kreiranja i pružanja usluga podrške i zaštite žena s invaliditetom od nasilja. Usluge podrške i zaštite žena s invaliditetom od nasilja moraju biti dostupne (što podrazumijeva više različitih alternativa) i pristupačne za sve žene s invaliditetom (dizajnirane na način da ih mogu koristiti na najviše odgovarajući način) i moraju obuhvatati akcije koje će omogućiti da se izbjegne dodatna pasivizacija žena s invaliditetom, da se žene uključe u donošenje odluka, da se izbjegnu lične predrasude pružalaca usluga, uklone barijere u postojećim resursima i da koriste širi spektar resursa društva⁴⁸. Neki od vidova podrške za žene s invaliditetom mogu uključivati i informisanje i savjetovanje u kriznim situacijama, linije za pomoć, sigurne kuće ili skloništa, materijalnu i finansijsku pomoć, kao i zaštitu

---

⁴⁶ Branković B: Istanbulska konvencija i odgovornost države za borbu protiv nasilja nad ženama, Program Ujedinjenih nacija za razvoj (United Nations Development Program), Beograd, 2013, str. 28.

⁴⁷ Vidjeti: [Konvencija UN o pravima osoba sa invaliditetom s opcionim protokolom](#), član 16.

⁴⁸ Detaljnije: Tomić B. A. i saradnici: Priručnik za razumijevanje nasilja u porodici i nasilja prema ženama sa smjernicama za ophođenje, Grafid d.o.o. Banja Luka, 2019. Dostupno na: <http://unit-edwomenbl.org/rodno-zasnovan3ilje-dokumenti/> (pristupano 20.11.2020.).

mentalnog zdravlja, psihološko ili psihosocijalno savjetovanje i informisanje, podršku prilikom pribavljanja novih dokumenata, informisanje i edukaciju, podršku za ostvarivanje ekonomске nezavisnosti, oporavka i autonomije⁴⁹.

Psihosocijalna podrška obuhvata "vezu između psiholoških i socijalnih procesa i činjenicu da su oni u stalnoj interakciji i međusobno utiču jedni na druge. Zaštita mentalnog zdravlja i psihosocijalna podrška predstavljaju sve oblike lokalne ili vanjske podrške usmjerene na zaštitu ili promociju dobrog psihofizičkog stanja i/ili prevenciju i tretman mentalnih oštećenja"⁵⁰.

Psihološka podrška i savjetovanje predstavlja priliku za žrtve nasilja da izraze stres i zabrinutost te da dobiju informacije o normalnim reakcijama na traumatska iskustva nasilja i njihove posljedice.

Psihološko savjetovanje predstavlja prostor u kojem uče i vježbaju različite tehnike koje im mogu pomoći u smirivanju i prevazilaženju traume. Takođe, dobijaju podršku pri identifikovanju svojih unutrašnjih i vanjskih resursa snage i pomoći, kako bi se osnažile i iskoristile sve svoje potencijale u oporavku.

Cilj psihološke podrške je:

- pomoći žrtvi da procesuira traumatsko iskustvo nasilja koje je preživjela;
- pomoći joj da vrati dobru sliku o sebi, stekne samopouzdanje, te preuzme kontrolu nad svojim životom;
- pomoći žrtvi da stekne svijest o svom pravu na izbor, pravu na život bez nasilja te joj omogućiti potpuni oporavak od trauma,
- postići znatno smanjenje simptoma traume, s ciljem potpunog nestanka simptoma traume⁵¹.

Nekim žrtvama koje su doživjele nasilje a koje se suočavaju s posljedicama nasilja potrebna je psihoterapijska pomoć. Prvi korak u postupku jeste pomoći im uspostaviti osjećaj sigurnosti i povjerenja. U središtu druge faze postupka nalaze se sjećanje i žaljenje, uz procesuiranje traumatskih iskustava i uspomena. Cilj te faze je integracija traumatskog iskustva. To pomaže žrtvama da dođu do završne faze postupka s konačnim ciljem ponovne integracije osobe u sadašnji život. Cilj korisnika pomoći u psihoterapijskom postupku često je dobijanje prilike da u pot-

---

⁴⁹ UN fond za populaciju, Vodič za pružanje podrške zasnovane na pravima i rodno odgovorne usluge za odgovor na rodno zasnovano nasilje i seksualno i reproduktivno zdravlje i prava, UNFPA, 2018, str. 71. i 74, nezvanični prevod A. Radovanović

⁵⁰ UN fond za populaciju, Vodič za pružanje podrške zasnovane na pravima i rodno odgovorne usluge za odgovor na rodno zasnovano nasilje i seksualno i reproduktivno zdravlje i prava, UNFPA, 2018, str. 74, nezvanični prevod A. Radovanović.

⁵¹ Mujezinović J. i saradnici: Nasilje u porodici – osnovne informacije, Fondacija lokalne demokratije, Sarajevo, 2020, str. 17.

punosti žive u sadašnjosti, a ne u prošlosti.

Psihološko savjetovanje i psihoterapija garantuju povjerljivost i anonimnost, te se odvijaju u sigurnom, ugodnom i prijateljskom okruženju. Cilj savjetovanja i psihoterapije je postizanje sigurnosti i dobrobiti žena i njihove djece⁵².

Zbrinjavanjem žrtve u tzv. Sigurnu kuću obezbjeđuje se fizička zaštita i sigurnost te niz drugih usluga značajnih za njihovu rehabilitaciju i resocijalizaciju. Sigurna ženska kuća mora ispunjavati standarde pris-tupačnosti koji podrazumijevaju pristup boravku i kretanju (pristupačne sobe, kupatila, kuhinju i ostale zajedničke prostorije). Osnovna namjena Sigurne kuće je realizacija posebne mjere podrške za žene i djecu koji su preživjeli nasilje u porodici u trenucima akutnog nasilja u tranzicijs-kom periodu, od napuštanja nasilničkog okruženja do otpočinjanja no-vog života. U akutnoj fazi nasilja u porodici žrtve se fizički sklanjamaju od počinioца kako bi zaštitile svoj život i ličnu sigurnost. U Sigurnoj kući žrtve nasilja dobijaju profesionalnu pomoć i podršku koja je obezbijeđena od strane profesionalnog osoblja u vidu: psihosocijalne pomoći i podrške, uključivanja u psihoterapijski tretman, pravnog savjetovanja i pomoći, zdravstvene njege i pratnje pri obavljanju specijalističkih pregleda, pomoći djeci pri savladavanju nastavnog plana i programa, podrške u jačanju socijalne mreže kao značajnog resursa za pronašetak izlazne strategije, podrške u pronašlasku zaposlenja, stambenog prostora, obezb-jeđivanja osnovnih stvari neophodnih za izlazak iz Sigurne kuće, pomoći u pronašlasku načina za čuvanje djece u predškolskim ustanovama⁵³.

---

⁵² Ibid, str. 17.

⁵³ Tomić B. A. i saradnici: Priručnik za razumijevanje nasilja u porodici i nasilja prema ženama sa smjernicama za ophođenje, Grafid d.o.o. Banja Luka, 2019. Dostupno na: <http://unitedwomenbl.org/rodno-zasnovan3ilje-dokumenti/> (pristupano 20.11.2020.)

8. PREPOZNAVANJE NASILJA, POSTUPANJE U SITUACIJAMA NASILJA, NAČINI PRUŽANJA ZAŠTITE I PODRŠKE, UKLJUČUJUĆI I SMJERNICE ZA PRUŽAOCE USLUGA, ZAPOSELENE U CENTRIMA ZA SOCIJALNI RAD I DRUGIM NADLEŽNIM SLUŽBAMA

Kako prepoznati nezdrave partnerske i/ili porodične odnose, nasilničko ponašanje, tehnike manipulisanja žrtvom, i šta možemo učiniti kada osoba u našoj blizini ima problema s nasilnikom.

Kako prepoznati imate li nezdravu vezu ili brak:

- **Partner je ljubomoran i posesivan**, ne dopušta da imaš prijateljice, stalno te provjerava, ne prihvata činjenicu da želiš s njim prekinuti vezu ili brak, uskraćuje ti korišćenje pomagala i drugih vidova asistivne tehnologije, premješta stvari po stanu/kući;
- **Uskraćuje ti korišćenje asistencije ili odbija da ti pruži asistenciju** koju je ranije pružao;
- **Uskraćuje ti pristup ljekovima, hrani i vodi;**
- **Grub je prilikom pružanja podrške;**
- **Pokušava te kontrolisati**, želi donositi sve odluke, ne uvažava tvoje mišljenje;
- **Brineš se zbog toga kako će reagovati** ili napraviti na ono što kažeš/uradiš, prijeti ti;
- **Okriviljuje te za loše ponašanje**, govori da si ga ti isprovocirala, natjerala ga da se tako ponaša;
- **Prisiljava te na seksualne odnose** i nasilan je tokom odnosa;
- **Prisiljava te da konzumiraš ljekove;**
- **Svađa se, brzo izgubi kontrolu** nad svojim emocijama i ponašanjem;

Ovakvo ponašanje ne mora nužno ukazivati na zlostavljačko ponašanje, no važno je obratiti pažnju ako osoba ima sljedeće karakteristike:

- Brzo ulazi i izlazi iz veze;
- Može biti vrlo šarmantan i činiti se savršenim;
- Insistira da se ne baviš nikakvim dodatnim aktivnostima i ne provodiš vrijeme s drugim ljudima osim s njim;
- Prikriva te i ne želi biti viđen s tobom zbog tvog invaliditeta;
- Kritikuje tvoj izgled i omalovažava te ili ismijava zbog invaliditeta;
- Ljubomoran je i posesivan;
- Njegovo ponašanje i riječi nijesu u skladu⁵⁴.

Neki od načina na koje nasilnik manipuliše žrtvom mogu biti i:

- **Prijeti samoubistvom** ako ga žrtva ostavi;
- **Prijeti da će ubiti žrtvu**, djecu ili osobu koja joj je savjetovala da ga napusti;
- **Prijeti da će oduzeti** žrtvi pravo na starateljstvo nad djecom zbog toga što je OSI;
- **Uznemirava žrtvine prijatelje/ice** i članove porodice;
- **Pali/lomi predmete po kući** koji su žrtvi od sentimentalne vrijednosti, uništava asistivna pomagala;
- **Plače i govori da ne može živjeti bez žrtve**;
- **Obećava da će potražiti pomoć**,
- **Naglo postaje pobožan**;
- **Obećava da će prestati zlostavljati** i/ili prestati koristiti alkohol i narkotike.

Načini na koje se može pomoći osobi koja trpi nasilje:

- **Pružanjem podrške**, slušanjem i neosuđivanjem, pokazivanjem da nije sama;
- **Davanjem vremena da sama donosi odluke**;
- **Usmjeravanjem žrtve na dobre stvari** u vezi s njom i/ili njenom djecom, bez sugerisanja da ostane s nasilnikom zbog djece ili zbog svoje loše materijalne situacije (država je dužna zaštiti žrtvu i omogućiti joj dostoјanstven život);
- **Poštovanjem privatnosti žrtve**;
- **Pružanjem stručne pomoći** od strane organizacija civilnog društva ili institucija koje joj mogu pomoći;
- **Stvaranjem osjećaja sigurnosti**;
- **Ohrabrivanjem** za odlazak od kuće, ukoliko se smatra da je žrtva u opasnosti...
- Osobi koja trpi nasilje treba dati **jasnu poruku** da za nasilje ne postoji opravdanje i da ono nikad nije u redu, da su njena sigurnost i sigurnost njene djece najvažniji, da ona nije kriva za nasilje već nasilnik, da ona ne može promijeniti ponašanje nasilnika, da izvinjenja i obećanja neće zaustaviti nasilje, da nije sama, kao i da nasilje nije gubitak kontrole, već metoda kojom nasilnici kontrolišu druge i da nasilje utiče na djecu. Takođe, žrtvi nasilja je potrebno predočiti da je nasilje kažnjivo zakonom⁵⁵.

55 Ibid.

9. SMJERNICE ZA ZAPOSLENE U ZDRAVSTVENIM USTANOVAMA ZA RAD SA ŽRTVAMA NASILJA

Zdravstvene ustanove su dužne pružiti žrtvi nasilja sveukupnu zdravstvenu zaštitu u cilju očuvanja fizičkog i psihičkog zdravlja, kao i sanaciju nastalih povreda i psihotrauma. U slučaju da postoji i najmanja sumnja da su žrtve nasilja djeca, starija lica i osobe s invaliditetom, zdravstveni radnici su obavezni odmah obavijestiti Centar za socijalni rad i policiju. Dodatno, osim zakonskih opštih obaveza koje se odnose na osobe s invaliditetom, posebno važna mjera bila bi postojanje **protokola o postupanju i pružanju zdravstvene zaštite osobama s invaliditetom**, koji bi svakako uključivao i **postupanje u slučajevima nasilja nad ženama i djevojčicama s invaliditetom, odnosno djecom s invaliditetom**. U takvim situacijama ljekari su dužni uključiti širi stručni tim koji čine i psihi-jatri, psiholozi te ljekari užih specijalnosti koje su u vezi s prirodom invalidnosti žrtve, a čije iskustvo može pomoći u definisanju adekvatne zaštite i podrške za oporavak. Zdravstvene usluge i zaštita koje se pružaju ženama i djeci s invaliditetom koje su žrtve nasilja treba da odlikuju sljedeće osobine: dostupnost, pristupačnost, prihvatljivost i kvalitet⁵⁶.

Postoji pet aspekata postupka koji treba da budu dostupni žrtvi nasilja:

1. **Indentifikacija postojanja nasilja;**
2. **Pregled i procjena psihičkih i fizičkih posljedica;**
3. **Dokumentovanje nasilja;**
4. **Osmišljavanje bezbjedonosnih mjera;**
5. **Upućivanje.**

⁵⁶ UN fond za populaciju, Vodič za pružanje podrške zasnovane na pravima i rodno odgovorne usluge za odgovor na rodno zasnovano nasilje i seksualno i reproduktivno zdravje i prava, UNFPA, 2018, str. 60, nezvanični prevod A. Radovanović

Da bi se identifikovale osobe koje trpe nasilje, kod svih pacijentkinja i pacijenata koji se obrate zdravstvenom radniku/i, treba ispitati eventualno postojanje nasilja. Osnovna pitanja može da postavi ljekar/ka, više ili srednje medicinsko osoblje u toku pregleda i/ili terapije. Zdravstveni radnici/e treba da steknu određenu rutinu u odnosu na vođenje razgovora i postavljanje pitanja u vezi s nasiljem, kao i da znaju kako mogu konkretno pomoći, te da uzmu u obzir činjenicu da i OSI mogu biti žrtve nasilja⁵⁷. Minimum obaveza zdravstvenog radnika/ce koje je potrebno poštovati su: ne naškoditi žrtvi; neprijateljski stav ili stav koji okrivljuje žrtvu može da dovede do pojačanja osjećanja krivice i izolacije, podrije i ono malo preostalog samopoštovanja, te da utiče na odustajanje od traženja pomoći. Potrebno je obratiti pažnju na simptome nasilja i konstatovati simptome koji bi mogli ukazati na postojanje nasilja i pratiti stanje prilikom zakazanih kontrola. Gdje okolnosti dozvoljavaju potrebno je pitati o nasilju. Razgovor o nasilju treba da bude rutinski dio prilikom uzimanja istorije bolesti. Svakako, potrebno je pružiti odgovarajuću medicinsku pomoć i dokumentovati razmjere zlostavljanja, kao i podatke u vezi s učiniocem, a nakon toga uputiti pacijentkinje na centre koji se bave ovom problematikom uz poštovanje privatnosti žrtve⁵⁸.

---

⁵⁷ Ibid.

⁵⁸ Zeković B: Priručnik za trenere/ice za sistematizovanu podršku u postupanju, prevenciji i zaštiti od nasilja u porodici, UNDP, 2010, str. 49-51.

10. SMJERNICE ZA CENTRE ZA SOCIJALNI RAD U RADU SA ŽRTVAMA NASILJA

Centri za socijalni rad, odnosno njihove/i službenice/i a posebno stručne/i radnice/i osobe s invaliditetom ne smiju samo posmatrati kao pasivne primaoce prava, i isključivo kao korisnike/ce ili potencijalne korisnike/ce materijalnih davanja, već moraju uzeti u obzir širi spektar društvenih okolnosti u kojima one žive, kojima su izloženi, uključujući ograničavajuće životne aranžmane, i potencijalnu i stvarnu izloženost nasilju. U tom smislu, zahtijeva se proaktivnost u postupanju i informisanju ne samo o pravima na materijalna davanja, već i obavezno usluge u zajednici, ali i podršku u slučaju nasilja.

Prilikom prvog kontakta, bez obzira da li je žrtva nasilja došla u Centar ili su stručni saradnici/e Centra na terenu, žrtva se upoznaje s njenim pravima i načinima ostvarivanja prava, nadležnostima i postupanju Centra za socijalni rad, s mjerama i radnjama koje Centar u daljem postupanju može preduzeti na zaštiti sigurnosti žrtve, posebno s mjerama i radnjama u slučaju da je dijete žrtva nasilja. U kontaktu sa žrtvom nasilja stručni radnici/e su dužni postupati s naročitim senzibilitetom za problem porodičnog nasilja, pri čemu se tokom svakog postupanja žrtvi iskazuje posebno razumijevanje.

Tokom saznanja o nasilju, neophodno je napraviti službenu zabilješku koja treba da sadrži podatke o žrtvama nasilja, postojanju eventualnih ranijih prijava, načinu počinjenja i svim dostupnim informacijama i obavještenjima o slučajevima i o učiniocu nasilja. Centar je dužan prilikom prijavljivanja dati sve podatke o žrtvi i slučaju sa kojima raspolaže, ali i formirati spise predmeta jer se ingerencije Centra ne završavaju prijavljivanjem, već je slučaj neophodno pratiti i shodno potrebama obezbjeđivati neophodnu savjetodavnu, psihološku i porodično-pravnu podršku. Profesionalci centra moraju omogućiti žrtvi da nesmetano i bez straha iskaže sve činjenice važne za utvrđivanje porodičnog nasilja prema njoj i djeci, a posebno u vezi sa svim činjenicama koje se tiču izloženosti djece.

Žrtvu koja se direktno obrati za pomoć Centru po pravilu prima Stručni tim koji čine socijalni radnik, psiholog, pedagog, pravnik. Stručni tim Centra sagledava konkretnu situaciju i zauzima jedinstven stav po pitanju potrebnih koraka i redoslijeda koje stručnjaci/kinje ove ustanove realizuju na sljedeći način:

- Utvrđuje se da li se radi o porodičnom nasilju ili poremećenim interpersonalnim odnosima i procenjuje se stepen ugroženosti članova porodice, posebno djece;
- Radi detaljnijeg utvrđivanja relevantnih činjenica hitno se poziva i druga strana – učinilac nasilja, radi obavljanja razgovora i upoznavanja sa zakonskim konsekvenscama nasilničkog ponašanja i predočavanja i konkretnih propisanih sankcija;
- Žrtva se upućuje radi dalje pomoći nadležnim institucijama prije svega u Hitnu medicinsku pomoć radi pribavljanja medicinske dokumentacije, povredne liste i ukazivanja medicinske pomoći;
- Žrtva se upućuje u policiju radi prijavljivanja nasilja i eventualnog pokretanja postupka protiv nasilnika, a po procjeni nadležnog organa;
- U slučaju neposredne opasnosti službenici Centra obavještavaju policiju i upozoravaju da je potrebno odmah reagovati.
- U okviru mogućnosti Centra, može se pružiti odgovarajuća materijalna podrška u vidu trenutnih i jednokratnih novčanih pomoći;
- Po procjeni stručnih radnika/ca žrtva se smješta u sklonište za žrtve nasilja, u cilju njene bezbjednosti i sigurnosti;
- Nakon zbrinjavanja nastavlja se savjetodavni rad sa žrtvom, kao i posredovanje u kontaktiranju s maloljetnom djecom.
- Zbog kompleksnosti situacije službenici/ce centara moraju imati visok stepen razumijevanja problema, ali i znanja i vještina neophodnih za rad sa žrtvama nasilja.
- Smještaj u Skloništa i Sigurne kuće mora biti na zahtjev i uz pristanak žrtve, a ne samo na osnovu procjene stručnog tima. Centri za socijalni rad su dužni za svaki slučaj pojedinačno napraviti procjenu rizika i plan pomoći žrtvi koji treba da obuhvati jasne i precizne zadatke/obaveze za samu žrtvu i stručna lica i bude vremenski određen. Sprovodenje sigurnosnog plana treba pratiti i po potrebi mijenjati i usklađivati s trenutnim stanjem i potrebama žrtve⁵⁹.

11. SMJERNICE ZA POSTUPANJE U SUĐSKOM POSTUPKU ZA RAD SA ŽRTVAMA NASILJA

U sudskom postupku se mora voditi računa o bezbjednosti žrtve. Neodgovarajući prostorni ambijent u svim institucijama, pa čak i sudovima, omogućava neposredan kontakt i komunikaciju žrtve i nasilnika, što ponovo i dodatno dovodi do posttraumatskog stresa i obeshrabruje žrtvu da objektivno svjedoči, budući da su u takvim situacijama česte čak i direktnе prijetnje žrtvi koje su nerijetko izrečene i u prisustvu postupajućih službenika/ca. Ovo posebno može biti izraženo u slučajevima da su žrtve nasilja osobe s invaliditetom, pa im dodatno obeshrabrenje stvara i sama arhitektonska nepristupačnost institucija. Sudovi treba da osiguraju zaštitu žrtve na sudu razmatrajući i mogućnost davanja izjave odvojeno od izvršioca, i na način prilagođen žrtvi, u skladu sa zakonom. Bez obzira na neodgovarajući prostorni ambijent, neophodno je osigurati posebnu prostoriju za žrtvu nasilja do davanja iskaza.

Žrtvu je neophodno poučiti o njenim pravima. Tokom vođenja postupka neophodno je da sud vodi računa o tome da žrtva nasilja, koja je pravno neuka bude obaviještena o svojim pravima. Sud, takođe, mora imati u vidu da svjedočenje za žrtve predstavlja traumatično iskustvo jer su žrtve nasilja ozbiljno fizički ili psihički traumatizovane⁶⁰.

Žrtvama s invaliditetom, bilo ženama, djevojčicama ili drugoj djeci, neophodno je obezbijediti mogućnost učešća u postupcima koji uvažavaju njihovu individualnost i specifičnost potreba, uključujući proceduralne adaptacije (način i postupak ispitivanja žrtve) i prisustvo osoba u koje žrtva ima povjerenje zbog podrške u postupku (povjerljivo lice). Ovo znači i odsustvo bilo kog konflikta interesa ili nepovjerenja u slučaju prevodioca za znakovni jezik.

---

⁶⁰ Ibid, str. 58.

12. KONTAKTI BITNIH INSTITUCIJA / ORGANIZACIJA

Brojne institucije i organizacije imaju nadležnosti definisane zakonom, ili dobrovoljno (kao što je slučaj s nevladinim organizacijama), a na osnovu svojih statuta i programskih opredjeljenja pružaju podršku i zaštitu žrtvama i svjedocima nasilja. Tako svoje nadležnosti imaju zdravstvene ustanove, ustanove socijalne i dječje zaštite, policija, sudovi, a posebno sudovi za prekršaje, tužilaštvo i drugi organi, pojedinci i organizacije.

Organi i ustanove dužni su da u skladu sa zakonom daju prioritet rješavanju slučajeva nasilja i obezbijede međusobno obavještavanje i pomoć radi sprečavanja i otkrivanja nasilja, otklanjanja uzroka i pružanja pomoći žrtvi u uspostavljanju uslova za bezbjedan život.⁶¹

Policija – policijske uprave i policijske stanice
020/241-964

Centri i odjeljenja bezbjednosti

122

Pravosuđe – tužilaštva, sudovi

Na linku u nastavku možete naći kontakte svih osnovnih sudova, sudova za prekršaje...

<https://sudovi.me/sdvi>

Službe socijalne zaštite

Centri za socijalni rad i Zavod za socijalnu i dječju zaštitu. Na linku u nastavku možete naći kontakte svih centara za socijalni rad u Crnoj Gori:
<https://www.csrgc.me/>

Institucija Zaštitnika ljudskih prava i sloboda

020/225-395

<http://www.ombudsman.co.me/>

Zdravstvene ustanove

Domovi zdravlja, centri za mentalno zdravlje, specijalističke zdravstvene ustanove, bolnice

<https://www.dzpg.me/>

Tel: 020/481-900 | Call centar: 19816

domzdravljamgd@t-com.me

Obrazovne ustanove

Predškolske ustanove, osnovne i srednje škole

<http://www.skolskamreza.edu.me>

Specijalizovane usluge podrške za žrtve

SOS telefon, pravna i psihološka (individualna i grupna) savjetovališta, nevladine organizacije koje rade na prevenciji i sprečavanju nasilja prema ženama i zaštiti ženskih ljudskih prava, uključujući i organizacije koje okupljaju i/ili pružaju pomoć posebno ranjivim grupama žena (žene s invaliditetom, pripadnice manjina, žene u ruralnim zajednicama).

Službe pravne pomoći – centri za besplatnu pravnu pomoć, nevladine organizacije koje pružaju besplatnu pravnu pomoć i pravno savjetovanje žrtvama.

Udruženje mladih sa hendikepom Crne Gore (UMHCG)
020/265-650
<http://umhcg.com/>

Centar za ženska prava
020/664-193
<https://www.womensrightscenter.org/>

Nacionalna SOS linija za žene i djecu žrtve nasilja
080/111-111

SOS telefon za žene i djecu žrtve nasilja Podgorica
020/232-254

SOS telefon Ulcinj
067/501-950

SOS telefon Bijelo Polje
067/980-072

SOS telefon Rožaje

068/851-095

SOS telefon Plav

068/450-452

SOS telefon Berane

068/659-960

NVO Ksena Herceg Novi

069/330-730

NVO Ženska akcija Nikšić

040/241-288

067/646-338

NVO Anima

032/339-145

NVO Ikre Rožaje

068/851-095

NVO Crnogorski ženski lobi

069/647-095

NVO Bona fide Pljevlja

067/216-621

NVO Dom nade

020/646-090;

069/077-023

{ Skloništa za žene/žrtve nasilja

SOS telefon za žene i djecu žrtve nasilja Nikšić
068/024-086

Sigurna ženska kuća Podgorica
020/232-352
SOS telefon: 069/013-321
shelter@t-com.me

Centar za podršku djeci i porodici Bijelo Polje
050/433-651

NVO Bona fide Pljevlja
067/216-621

LITERATURA:

1. Pavićević A, Sokić D, Đurović M: *Informator o pravima žena s invaliditetom na rad i zapošljavanje*, **Udruženje mladih sa hendikepom Crne Gore**, Podgorica, 2020;
2. Mujezinović J. i saradnici: *Nasilje u porodici – osnovne informacije*, **Fondacija lokalne demokratije**, Sarajevo, 2020;
3. Krotić J. i saradnici: *Preživjeti nasilje – posledice po psihičko i fizičko zdravlje žrtava porodičnog nasilja i trgovine ljudima*, **Akcija protiv trgovine ljudima**, Beograd, 2016;
4. Zeković B: *Priručnik za trenere/ice za sistematizovanu podršku u postupanju, prevenciji i zaštiti od nasilja u porodici*, **UNDP**, 2010;
5. Stanković N: *Dječja prava – nasilje nad djecom*, **Zaštitnik ljudskih prava i sloboda**, Podgorica, 2009;
6. Marić B, Vujačić M, Sekulović S: *Pristup praudi osoba s invaliditetom s posebnim naglaskom na proceduralne adaptacije – studija*, **Udruženje mladih sa hendikepom Crne Gore**, Podgorica, 2020;
7. Branković B: *Istanbulска конвенција и одговорност државе за борбу против насиља над женама*, **Program Уједињених нација за развој (United Nations Development Program)**, Beograd, 2013;
8. Tomić B.A. i saradnici: *Priručnik za razumijevanje nasilja u porodici i nasilja prema женама sa smjernicama za ophođenje*, **Grafid d.o.o.** Banja Luka, 2019.
9. UN fond za populaciju, *Vodič za pružanje podrške zasnovane na pravima i rodno odgovorne usluge za odgovor na rodno zasnovano nasilje i seksualno i reproduktivno zdravlje i prava*, **UNFPA**, 2018;
10. Zakon o zaštiti od nasilja u porodici ("Sl. list CG", br. 46/2010 i 40/2011);
11. Zakon o zabrani diskriminacije ("Sl. list CG", br. 46/2010, 40/2011, 18/2014 i 42/2017);
12. Zakon o socijalnoj i dječjoj zaštiti ("Sl. list CG", br. 27/2013, 1/2015, 42/2015, 47/2015, 56/2016, 66/2016, 1/2017, 31/2017 - odluka US, 42/2017 i 50/2017);
13. Izvor [Kurir.rs](#) (pristupano 11.11.2020.)
14. Izvor [VašPsiholog](#) (pristupano 20.11.2020.)
15. Izvor [VelikiRečnik](#) (pristupano 11.11.2020.).

Udruženje mladih sa hendičepom Crne Gore

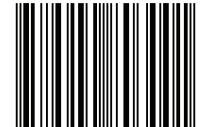

Crna Gora
Ministarstvo finansija i socijalnog staranja

CIP - Каталогизација у публикацији
Национална библиотека Црне Горе, Цетиње

ISBN 978-9940-803-00-1
COBISS.CG-ID 16049668

ISBN 978-9940-803-00-1

9 789940 803001 >